

SZÁMŰZETÉS, FOGSÁG, SZABADULÁS A KÖZÉPKORI ÉS KORAÚJKORI EURÓPÁBAN

SZÁMŰZETÉS, FOGSÁG, SZABADULÁS A KÖZÉPKORI ÉS KORAÚJKORI EURÓPÁBAN

Debrecen

2021

Száműzetés, fogság, szabadulás a középkori és koraiújkorai Európában

Debrecen
2021

SZÁMŰZETÉS, FOGSÁG, SZABADULÁS A KÖZÉPKORI
ÉS KORAÚJKORI EURÓPÁBAN

Szerkesztette

BÁRÁNY ATTILA – PÓSÁN LÁSZLÓ

Debrecen
2021

Sorozatszerkesztő: BÁRÁNY ATTILA

A TKP–DE Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport kiadványa. A kutatást az Innovációs és Technológiai Minisztérium által meghirdetett Tématerületi Kiválósági Program (TKP2020-IKA-04), illetve a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal „A középkori magyar hadseregvetet forrásai Európában (1301-1437)” c. projektje (NKFIH K 131711) támogatta.

<http://memhung.unideb.hu/>

A kiadvány megjelenésében közreműködött:
Járom Kulturális Egyesület

A szerkesztő munkatársa:
VIRÁGH ÁGNES
NOVÁK ÁDÁM

Technikai szerkesztő:
LAPIS-LOVAS ANETT

A borítót tervezte:
NOVÁK ÁDÁM

ISBN 978-963-490-354-3
ISSN 2498-7794 (Print)
ISSN 2786-1163 (Online)

© 2021, DE–TKP Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport
© Szerzők

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Nyomta a Printart-Press Kft., Debrecen 200 példányban.
Felelős vezető: Szabó Balázs

A borítón:
Ilsvai Leusták nádor nagypecséjtje (1394)
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár HU-MNL-OL-DL 42564.

TARTALOM

Előszó	6
Font Márta: A dinasztikus küzdelmek vesztesei a 11–12. századi Kijevi Ruszban: a polocki Vszeszlav és Ivan Berladnyik	7
Hunyadi Zsolt: Templomos és johannita lovagok a hitetlenek fogságában	19
Bárány Attila: Oroszlánszívű Richárd fogsága	32
Pósán László: Kęstutis litván fejedelem szökése a Német Lovagrend rabságából	84
Veszprémy László: „Hol vannak a katonák?” A nikápolyi csata (1396) hadifoglyai	96
E. Kovács Péter: Foglyok a velencei háborúban (1411–1412)	121
Árvai Tünde: Foglyok és túsok a Garai család történetében	144
Novák Ádám: Hungarikák V. László gyámságának időszakából	159
Györkös Attila: I. Ferenc francia király spanyol fogsága (1525–1526)	186
Tózsza-Rigó Attila: Egy önkéntes „fogságba” vonulás története. V. Károly lemondásának és visszavonulásának körülményei	197
Hiller István: Emigráció, avagy út a hatalomba. Illésházy István	214
Bozzay Réka: Hadifogság a holland aranykor idején	226

ELŐSZÓ

A középkori és kora újkori Európa politikai, hatalmi küzdelmei, fegyveres konfliktusai gyakran azzal a következménnyel jártak, hogy a fontosabb résztvevők, meghatározó szereplők közül – ha nem esetek el az események során – voltak, akik száműzetésbe kényszerültek, vagy fogságba esetek, rabláncra kerültek. További sorsuk nagyon változatosan alakulhatott. Egyesek vissza tudtak térni a száműzetésből, mások nem. Voltak, akik politikai engedmények, területekről, jogcímekről stb. történő lemondás fejében megszabadulhattak a rabságból, másoknak súlyos váltságdíjat (is) kellett fizetni. Az is előfordult, hogy az előkelő vagy fejedelmi foglyot végül kivégezték, de néha-néha sikeres szökésre szintén volt példa. Jelen tanulmánykötet 12 különböző történetet mutat be kronologikus sorrendben ebből a témakörből. Közöttük vannak viszonylag jól ismert esetek, mint például Oroszlánszívű Richárd angol, és I. Ferenc francia király fogsága, vagy a magyar főrendi Illésházy István emigrációja, de olvashatók kevésbé ismert történetek is. Ez utóbbiak közé tartoznak azok az írások, amelyekben arra kapunk választ, hogy mi lett a sorsa a dinasztikus küzdelmek veszteségeinek a 11-12. századi Kijevi Ruszban, a szaracén fogságba esett templomos és johannita lovagoknak, vagy hogyan szökött meg Kęstutis litván fejedelem a Német Lovagrend rabságából. Három tanulmány is foglalkozik a csatákban, háborúkban hadifogságba esettekkel, de megismerhetjük V. Károly német-római császár lemondásának, kolostorba történő visszavonulásának, „önkéntes fogságának” körülményeit, vagy az V. László király feletti gyámságért, felügyeletért folytatott hatalmi, politikai küzdelmeket. A magyar történelemből ismert Hunyadi, Zrínyi, Frangepán vagy Rákóczi családokról köztudott, hogy egyes tagjaik voltak börtönben. Volt aki kiszabadult, volt akit kivégeztek, de az már kevésbé ismert, hogy a Garai család történetében ugyancsak előfordultak foglyok és túsok.

A tanulmányok szerzői a középkor és kora újkor történetének kutatásával foglalkozó hazai központok mindegyikét képviselik. Budapesti, debreceni, miskolci, pécsi és szegedi kollégák vállalkoztak arra, hogy személyes sorsok bemutatása révén emberközelibb megvilágításba helyezzenek bizonyos eseményeket, történéseket. A kötet tizenkét tanulmánya (hét európai, öt pedig magyar vonatkozású), arra nem vállalkozhatott, hogy a középkori és kora újkori történelem szélesebb körben ismert száműzetéseinek, fogságainak történeteit mind feldolgozza, de jelen kiadvány kedvező fogadtatása, az iránta megnyilvánuló nagyobb érdeklődés esetén a szerkesztők és a szerzők nem fognak elzárkózni ettől a kihívástól.

A szerkesztők

Novák Ádám

HUNGARIKÁK V. LÁSZLÓ GYÁMSÁGÁNAK IDŐSZAKÁBÓL

Bevezetés

Ha a „középkor” és a „fogság” szavakat a laikus egymással összefüggésben hallja, akkor általában egy csatát követően az ellenség kezére került előkelő jelenik meg szemük előtt, akit sanyarú körülmények között tartanak, s várja, hogy családja kiváltsa a rácsok mögül. Jelen kötetben közzétett tanulmányok egy része azonban egyáltalán nem ilyen fogságokról szól, s ezt a dolgot is egy speciálisnak mondható fogság ihlette. V. László magyar király csecsemő- és ifjúkorát töltötte – ahogy számos történeti munkában fogalmazzuk – fogságban, vagyis III. Frigyes német-római király gyámsága alatt. Az 1440 novembere és 1452 szeptembere közötti időszak teljes esemény-, diplomácia-, hadtörténeti szempontú feldolgozása nem lehet eme dolgot tárgya, mégis valaminemű adalékot kíván szolgáltatni a történethez.

A DE „Magyarország a középkori Európában” Kutatócsoport elsődleges feladatának tekinti a magyar történeti emlékek, az ún. hungarikák feltárását, ezért jelen írásunkban elsősorban olyan kéziratok és oklevelek bemutatását vállaljuk, melyek szervesen kapcsolódnak V. László király Frigyes udvarában töltött időszakához, a német-római király és a magyar rendek tárgyalásaihoz, a végső soron V. László kiadatását megalapozó szövetséghez, és személyes országlásának első hónapjaihoz. Tanulmányunkban bemutatunk két Bécsben, egy Prágában és egy Vatikánban őrzött kéziratot, a magyar követek és III. Frigyes által 1447-ben Radkersburgban megkötött békeokmány Bécsben őrzött magyar példányának, és az 1452 márciusában a magyar és az osztrák rendek által Bécsben megkötött szövetség oklevelének pecsétjeit.

Fogság vagy gyámság? Rövid történeti kitekintés

Az osztrák, cseh, magyar uralkodó, az Albert-ági Habsburg Albert és Luxemburgi Erzsébet fia László, apja halálát követően, vagyis posztumusz jött világra 1440. február 22-én. Az özvegy királyné 1440. november 22-én az V. László néven 1440. május 15-én magyar királlyá koronázott fiának felügyeletét, az 1440. február 2-án német királlyá választott Lipót-ági Habsburg Frigyesre bízta. Ezzel részben teljesült László apja, Albert végakarata, miszerint születendő fiát országainak ré-

genstanácsára és Frigyesre bízta. Az eltelt kilenc hónap azonban korántsem volt eseménytelen.

Bár Albert király egyértelmű végrendeletet tett utódlásával kapcsolatban, az szembement a Habsburg családon belüli szabályozással. Az Albert- és Lipót-ág között ugyanis 1379-ben, Neubergben született egy megállapodás, mely szabályozta, milyen rend szerint veszik védelmükbe a családtagok a kiskorú árvákat. A védelemmel együtt ugyanis a gyámság alá vett kiskorú hatalma, vagyis országa(i) fölötti régenység is járt. A családon belüli, és az osztrák rendi szabályozások biztosították a hatalom családon belüli megtartását, annak kiterjesztését.¹ Albert végrendelete ezt nem vette figyelembe, amikor Frigyes mellett kilenc tagú osztrák-cseh-magyar tanácsra bízta születendő fia országait.² Ugyanúgy nem vette figyelembe a Habsburg-ház szokásait Erzsébet, amikor V. László koronázása előtt, 1440. április 10-én Komáromban a Lipót-ág fiatalabb leszármazottjára, VI. Albert osztrák hercegre bízta fiát. Frigyes ezt nem hagyta annyiban, és politikai nyomásgyakorlás mellett nagyfokú zálogösszegek felkínálásával Erzsébetet jobb belátásra bírta. Így került sor 1440 novemberében Erzsébet és Frigyes bécsújhelyi tárgyalására, melyet követően Erzsébet két gyermeke, Erzsébet hercegnő és László király Frigyes gyámsága alá került.³

A kilenc hónapos V. László magyar király, valamint Ausztria és Csehország örököse, vele együtt az uralkodásra irányuló jog így Habsburg Frigyes felügyelete alá került. Ezt csupán magyar nézőpontból tekinthetjük fogságnak, hiszen láthattuk: a gyámság intézménye bevett szokás, valamint szerződések által jól szabályozott volt a Habsburg-házon belül. A magyar rendek azonban a törvényesen megkoronázott, és általuk 1445-ben elismert uralkodó szabad akaratában való korlátozóját látták Frigyesben. Együttal élt egy olyan felfogás, miszerint az uralkodó fogságban sínylődik, úgy országa, s népe sem szabad teljesen. Erre újabban Pálosfalvi Tamás világított rá tanulmányában, melyben azt fejtegeti miért törekedett minden eszközzel a magyar országvezetés V. László kiszabadítására. Ennek okát részben pedig abban véli felfedezni, hogy már a kortársak is úgy látták: király nélkül nincs monarchia.⁴ A helyzetet az is bonyolította, hogy a törvényes uralkodón túl, az ország irányítására felhatalmazást adó Szent Korona is Frigyes birtokába került Erzsébet királyné jóvoltából. Így tehát V. László, s vele együtt a Szent Korona, átvitt értelemben pedig a Magyar Királyság is fogságban volt, különösen az 1444. november

¹ A Habsburg család hatalom-megosztásának szabályairól, és gyakorlatáról részletesen Bariska István írt tanulmányt: *Bariska István: III. Frigyes gyámsági kormányzása és Nyugat-Magyarország. Századok* 141. (2007) 1153–1191.

² *Tringli István: Az újkor hajnala. Magyarország története 1440–1541.* Bp. 2003. 17.

³ A gyámság ügyének alakulásáról legkorábban részletesen Fraknói Vilmos értekezett: *Faknói Vilmos: V. László gyermeksege és uralkodása.* Budapesti Szemle (1918) 176. kötet, 502–504. 1–44.

⁴ Pontosabban: „Rendek nélkül tehát van monarchia, de király nélkül nincs – legalábbis tartósan nem működhet.” *Pálosfalvi Tamás: Monarchia vagy rendi állam? Gondolatok a késő középkori magyar állam jellegéről.* Századok 154. (2020) 135–182. 166.

10-i várnai csatavesztés és I. Ulászló király 1445. május 30-i halottá nyilvánítását követően László 1452. szeptember 4-i kiszabadulásáig. Ez alatt az idő alatt pedig – ahogy Tringli István fogalmazott – a Magyar Királyság folyamatosan hadban állt Ausztriával, bár tényleges harcok csupán néhány hónapon át folytak, és igyekeztek folyamatos fegyverszünetet kötni egymással a felek.⁵ A folytatásban az egyik első ilyen fegyverszüneti okmányt és pecsétjeit mutatjuk be.

A radkersburgi fegyverszünet pecsétjei

Az 1445. április 4-re meghirdetett pesti országgyűlés V. László kiszabadítása érdekében tárgyalást helyezett kilátásba III. Frigyesse. A német király ezt követően június-júliusban elfoglalt több jelentős nyugat-magyarországi várat és várost, részben az 1440-es bécsújhelyi megállapodás értelmében. Ezt követően került sor az első tárgyalásra. A magyar rendek képviselői Szécsi Dénes esztergomi érsek bíboros, Gatalóci Mátyás veszprémi püspök, Újlaki Miklós erdélyi vajda, Garai László macsói bán, és Marcali Imre Bécsbe utaztak 1445 augusztusának végén.⁶ A tárgyalások során Frigyes azt az álláspontot képviselte, hogy V. László folyamatosan az ő felügyelete alatt maradjon, és a neki átadott Pozsony várába költözne a Szent Koronával együtt. A magyar rendek azonban legalább a Szent Korona átadását követelték. Mivel az álláspontok nem közeledtek, így a tárgyalások zátonyra futottak és a követek üres kézzel tértek haza 1445. október 13-a után.⁷

Az 1445-ös év során Szlavónia fennhatóságáért szállt nyíltan síkra Cillei Ulrik. Törekvését siker koronázta, de törvénytelen foglalása a magyar országgyűlés és elsősorban Hunyadi János nemtetszését vívta ki. Utóbbi a rendek megbízásából Stájerország ellen hadat vezetett 1446 április–májusában. Az 1446 júniusára összehívott pesti országgyűlés nem talált jobb uralkodó jelöltet V. László helyett, így a felemás sikert hozó hadjáratról visszatérő Hunyadi Jánost választotta meg kormányzónak. 1446 végén a kormányzó hadat vezetett III. Frigyes ellen, jelentős eredményeket azonban nem tudott elérni. A tavasz folyamán osztrák csapatok törtek be Nyugat-Magyarországra. A harcok tehát folyamatosan fel-fel lángoltak a felek között.

A helyzet megoldásához Cillei Frigyes közvetítésére volt szükség. 1447 közepére ugyanis sem Hunyadinak, sem a Cilleieknek, sem Frigyesnek, sem pedig a magyar rendeknek nem volt szüksége egy folyamatos egymás közötti konfliktusra, a német király figyelmét más irányú tervei kötötték le, Hunyadi és magyarok a török ellen készültek. Így 1446-ban a stájerországi Radkersburgban gyűltek össze a magyar követek és a német király küldöttei. A tárgyalásokba később Frigyes személyesen is bekapcsolódott, s egyértelműen számára kedvező fegyverszünetet sikerült tető alá hozni. Mind László király, mind a Szent Korona nála maradt, Győr

⁵ *Tringli I.*: Az újkor hajnala i. m. 21.

⁶ *Knauz Nándor*: Az országos tanács és országgyűlések története 1445–1452. Pest 1859. 27.

⁷ *Pálosfalvi Tamás*: Cilleiek és Tallóciak. Küzdelem Szlavóniáért (1440–1448). Századok 134. (2000) 45–98. Itt: 79–80.

kivételével megtarthatta a zálogjogon és a fegyverrel szerzett magyarországi területeket.⁸

Hunyadi János a havasalföldi hadjárata miatt nem vett részt a tárgyalásokon. Helyette a reprezentatívnak mondható nyolc tagú magyar küldöttség pecsételte meg az egyezményt, mely eredetiben a Haus-, Hof- und Staatsarchiv AUR 1447. VI.1. jelzet alatt található, mikrofilmfelvételei pedig a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Diplomatikai Fényképgyűjteményének 287 192. jelzete alá kerültek.⁹

Az oklevél alján 8 pecsét függ balról jobbra egy sorban. Két főpap (vörös) és hat főúr (zöld) pecsétjei beíratlan pergamenszalagokon függenek. Az elmosódott 5. pecsét kivételével mindegyik jó állapotban van. Alábbiakban a megerősítő pecsétjeit és rövid életrajzaikat ismertetjük.

1. Szécsi Dénes esztergomi bíboros érsek primás nagyobb pecsétje

A pecsétmezejében álló címerpajzs, benne kétfejű koronás sas. A pajzson kereszt nyugszik, bíbornoki kalappal. Folytonos vonalak közötti majusculás körirata: S[igillum] DIO[nusius] CARD[inalis] AR[chi] EPI[scopus] S[tr]IGONIEN[is]. Mérete kb. 30 mm.¹⁰

Szécsi Dénes (1413–†1465) a Balog nem felsőlendvai ágából Miklós tárnokmester fia. Tanulmányait a bécsi és a bolognai egyetemen végezte. 1438–1439-ben a nyitrai, 1439–1440-ben az egri püspökség élén állt. 1439-től esztergomi érsek, 1440-től bíboros. Három magyar királyt (V. László, I. Ulászló, Mátyás) koronázott meg. Három pápaválasztáson (V. Miklós, III. Callixtus, II. Pius) vett részt Rómában. Sokat tett az esztergomi érseki egyház újjáépítéséért, az 1440–50-es évek meghatározó politikai alakja, Mátyás király főkancellárjaként.¹¹

⁸ *Pálosfalvi Tamás*: A Hunyadiak kora 1437–1490. (Magyarország története 7.) Bp. 2009. 28–29.; A fegyverszünet részleteire lásd *Bariska I.*: III. Frigyes i. m. 1181–1183.

⁹ A továbbiakban: MNL OL DF. Az oklevél színes digitális fotója a „Magyarország a középkori Európában” c. adatbázisban található meg a Memoria Hungariae (a továbbiakban: MH) 21095–96. számok alatt <http://memhung.unideb.hu/home/> letöltés: 2021. ápr. 23. Kiadása: Materialien zur österreichischen Geschichte. Aus Archiven und Bibliotheken (Vol. 1-2). Bearb.: Joseph Chmel. Linz–Wien 1832–1838.

¹⁰ MH 21097. Közli: *Novák Ádám*: Főpapi pecsétek az 1439 és 1457 között kelt sokpecsétetes okleveleken. A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 90. (2019) 79–88. Itt: 85.

¹¹ Vö. *Bándi Zsuzsanna*: A Magyar Országos Levéltár Mátyás-kori pecsétkiállításának katalógusa (1990. április 6–október 6.). Levéltári Közlemények 67. (1991) 1–2. sz. 57–150. Itt: 117. *Kubinyi András*: Szécsi Dénes bíboros primás. In: Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára. Szerk. Valter Ilona. Bp. 1993. 99–108.; *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. In: Magyar középkori adattár (DVD). Bp. 1996. Balog nem 3. Szécsi 2. tábla: felsőlendvai ág.; *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I. (História Könyvtár: Kronológiák, adattárak 5.) Bp. 1996. (a továbbiakban: Arch. 1301–1457. I.) 64, 69, 72, 89.; Magyarország világi archontológiája, 1458–1526. I. Főpapok és bárók. Szerk. C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Bp. 2016. (a továbbiakban: Arch. 1458–1526. I.) 27, 63, 67.

2. Salánki Ágoston győri püspök gyűrűspecstje

A nyolcszög alakú pecsét ovális pecsétmezejében vágott címerpajzs, benne felül növekvő sas, alul hatágú csillag. Folytonos vonalak közötti majusculás köriratának olvasata bizonytalan. A pecsét egy része kitört, az ábra pedig elcsúszott. Mérete kb. 10x15 mm.¹²

Salánki Ágoston (1405k.–†1465)¹³ családi háttere nem tisztázott, feltételezhetően német származású volt. Pályafutását Borbála királyé kancelláriájában kezdte 1429-ben. Egyetemi tanulmányokat folytatott, ugyan fokozatot nem szerzett. Erzsébet királyné titkára, majd alkancellárja volt. A királyné halála után is V. László ügyét támogatta, többször feltűnt az országnagyok között Szécsi érsek környezetében. 1445-ben nevezték ki győri püspökké. Mátyás megválasztásáig többször ülésezett az országnagyokkal, utána azonban háttérbe szorult.¹⁴

3. Hédervári Lőrinc nádor pecstje

Kör alakú pecsétmezejében hatszor hasított címerpajzs, a Héder nem címere. Minuszkulás körirata: S.lavrenci.de.hedrihvar.regni.hung.palati. Mérete kb. 30 mm.¹⁵

Hédervári Lőrinc (1413–†1447) a Héder nem Győr megyei ágából származó Hédervári család nádori ágából származott. Apja, Miklós királynéi ajtónállómester volt Borbála mellett, akit ebben a tisztségben fia váltott 1413-ban. Ispáni tisztségei mellett 1415-ben királynéi, majd 1428 és 1437 között királyi lovászmester. Zsigmond utolsó nádora 1437-től, a tisztséget haláláig betöltötte. Különutas politikusnak tartják, a polgárháborúban végül I. Ulászló mellé állt.¹⁶

4. Újlaki Miklós erdélyi vajda pecstje

Kerek alakú, pecsétmezejét folytonos vonal határolja. A két vízszintes pólyát mutató címerpajzsot angyal tartja. A pecsét egyik széle sérült, letört. Minuszkulás körirata: nicolai de ujlak(...). Mérete kb. 30 mm.¹⁷

Újlaki Miklós (1414–†1477) Kont Miklós nádor dédunokájaként fényes pályát futott be. Első bárói tisztségét 1429 és 1430 között, macsói banként töltötte

¹² MH 21098. Közli: *Novák Á.*: Főpapi pecsétek i. m. 85.

¹³ Az életrajzi adatoknál szereplő tól-ig dátumok kapcsán megjegyzendő, hogy az első évszám az első említést (ritkább esetben a születés) dátumát jelenti, míg a második évszám az utolsó említést, vagy a halál évét jelenti.

¹⁴ Vö. *Végh Gyula*: Jegyzetek a magyarországi püspökök címereihez I. Turul 49. (1935) 1. sz. 1–4.; *Nemes Gábor*: Salánki Ágoston. A királynéi kancelláriától a győri püspöki székig. Levéltári Közlemények 80. (2009) 3–29.; *Nemes Gábor*: Salánki Ágoston győri püspök. In: *Összekötnek az évezredek*. Szerk. J. Újvári Zsuzsanna. (Pázmány Történelmi Műhely III.) Bp.–Piliscsaba 2011. 41–51.

¹⁵ MH 21099. Analógiáját közli: *Hegedűs András (Szerk.)*: Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomból. Esztergom 2000. 90.

¹⁶ Arch. 1301–1457. I. 6, 42, 56–57. *Engel P.*: Genealógia i. m. Héder nem 3. tábla: Hédervári (nádori ág).

¹⁷ MH 21100. Analógiáját közli: *Fedele Tamás–Novák Ádám*: Újlaki Miklós pecséthasználata. Turul 93. (2020) 1 sz. 11–17. 14.

be. 1438-tól ismét macsói, 1445-től szörényi, 1457-től szlavón bán. 1441-től kisebb megszakításokkal 1472-ig erdélyi vajda, számos megye ispánja. 1472-től haláláig bosnyák király lett. A polgárháború alatt I. Ulászló pártját gyarapította, a hét főkapitány egyike. Sokáig Hunyadi kitartó szövetségese. Meghatározó katonai erő birtokosa, megfontolt politikusnak tartják.¹⁸

5. Pálóci László országbíró pecsétje

Kör alakú, pecsétmezejét folytonos vonal határolja. Benne címerpajzs, koronából kinövő szakállas férfi bal kezében könyvet tart. Felső része elmosódott. Minuszkulás, mintával kiegészített körirata analógiái alapján: s.ladislau.s.curie.regni.hu(...) de.paloc. Mérete kb. 21 mm.¹⁹

Pálóci László (1411–†1470) az északkeleti országrészben birtokos előkelő család sarja. Apja, Imre titkos kancellár, nagybátyjai Máté és György nádor, illetve esztergomi érsek volt Zsigmond alatt. 1436-ban még csak Bereg megye ispánságát kapta, Albert alatt lett 1438-ban lovászmester, majd egy évvel később udvarmester. 1446-ban országbíró lett, mely tisztséget haláláig betöltötte. Jelentős északkeleti birtokos, a polgárháború alatt I. Ulászló támogatója. Diplomata, élete utolsó húsz évében megkerülhetetlen politikus.²⁰

6. Garai László macsói bán nagyobb pecsétje

Kör alakú pecsét, mezeje három karéjú, mely alul és felül megtöri a köriratot. A középső mezőben címerpajzs, benne ötször tekeredő kígyó a Garai család címere. A felső karékban a pajzsot tartó angyal feje és szárnyainak kontúrja. Alul szárnyak. Kétsoros körirata minuszkulás, második sorát növényi minta zárja: S ladis(...)banus – mac(...)viens(...) / ni(...)ae – palat(...). Mérete kb. 35 mm.²¹

Garai László (1410–†1459) a Dorozsma nembeli Garai család nádori ágának tagja. Nagyapja, és apja is volt az ország nádora. 1431 és 1441 között macsói bán, egyúttal Bács, Baranya, Bodrog, Tolna és Valkó megye ispánja 1438-ig. 1445-től 1447-ig macsói bán, majd 1458-ig nádor. V. László hú híve a polgárháborúban, a pártharcok egyik legmeghatározóbb magyar politikusa, legnagyobb birtokosa. Élete végén fellázadt Mátyás király ellen, 1458 nyarán leváltották tisztségéből.²²

¹⁸ Fedeles T. – Novák Á.: Újlaki Miklós i. m. passim.

¹⁹ MH 21101. Feltehetően analógiáját írta le: *Szentpétery Imre: Hédervári Imre 1447-iki felmentő levele.* Turul 20. (1902) 4. sz. 153–165. Itt: 163.; Arch. 1458–1526. I. 89.

²⁰ *Mályusz Elemér†: Az első Habsburg a magyar trónon.* Aetas 9. (1994) 3. sz. 120–151. 128.; *Engel Pál: Zsigmond bárói. Rövid életrajzok.* In: *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437.* I–II. Szerk. Beke László – Marosi Ernő – Wehli Tünde. Bp. 1987. I. 114–129.; II. 405–457. 437–440.; *Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében.* (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.) Bp. 1998. 50–56.; Arch. 1458–1526. I. 89.

²¹ MH 21102. Analógiája nem ismert.

²² *Wertner Mór: A Garaiak.* Századok 31. (1897) 10. sz. 902–938.; *Árvai Tünde: A házasságok szerepe a Garaiak hatalmi törekvéseiben.* In: *Kor – szak – határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800).* A PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Közép-

7. *Guti Ország Mihály kincstartó pecsétje*

Pecsétmezejében a keretbe nyúló, jobbra dőlő címerpajzs három oldalékkal. A pajzs bal felső sarkán jobbra néző sisak. A sisakdísz a keretbe nyúló, jobbra forduló saszsárnypár. Minuszkulás köriratának olvasata bizonytalan. Mérete kb. 30 mm.²³

Guti Ország Mihály (1427–†1484) a Gutkeled nemzetség Farkas családjának gúti ágának sarja. Homo novusnak tekinthető, Zsigmond király aulájának volt tagja 1430-tól. Kincstartóként lett báró 1436-ban, 1438-tól asztalnokmester. A polgárháborúban I. Ulászlót támogatta, aki 1440-ben ismét kincstartónak nevezte ki. Tisztségét 1453-ig megtartotta. A hét főkapitány egyikének választották. 1453-tól 1458-ig ajtónállómester. 1458-ban Garai Lászlót váltotta a nádorságban, s az is maradt haláláig.²⁴

8. *Szécsi Tamás komáromi ispán pecsétje*

Folytonos vonallal határolt kör alakú pecsét, melynek alsó széléhez illeszkedik a kerek talpú címerpajzs, ezzel megtörve a köriratot. Címerpajzsban a Balog-nemzetség kétféjű sasa. Minuszkulás köriratának olvasata bizonytalan. Mérete kb. 20 mm.²⁵

Szécsi Tamás (1413–†1448) a Balog nem felsőlendvai ágából Miklós tárnokmester fia, Dénes esztergomi érsek testvére. Együtt iratkoztak be 1424-ben a bécsi egyetemre. 1429-től Borbála királyné udvarmestere, 1434-ben az aula tagja, mint udvari lovag. 1438-ban Erzsébet királyné főkincstartója, 1438-tól Zala, 1439-től Vas, és Komárom ispánja, utóbbi haláláig betöltötte. A belháborúban Erzsébet pártját fogta, aktív részese volt a harcoknak. A rigómezői csatában esett el, fiú utódja nem maradt.²⁶

Az osztrák és magyar rendek szövetségének pecsétjei

1451 második felében az osztrák rendek meghatározó képviselői Ulrich Eizingerrel az élen egyre hangosabban követelték, hogy szűnjön meg Frigyes gyámsága uralkodójuk László felett, és hogy személyesen uralkodhasson. Eizinger a lehető legszélesebb összefogást igyekezett összekovácsolni Frigyes ellen, így az osztrák pártok mellett Cillei Frigyes és rajta keresztül Hunyadi János magyar kormányzó is fellépett az 1451 decemberében Rómába utazó Frigyes ellen. 1452 februárjában

---

és Koraiújkori programjának I. konferenciája. Szerk. Fedeles Tamás – Font Márta – Kiss Gergely. Pécs 2013. 103–118.; Lásd még Árvai Tünde jelen kötetben közzétett tanulmányát.

²³ MH 21103. Analógiája nem ismert.

²⁴ Irodalom: Arch. 1301–1457. I. 47, 51, 53, 505.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Gútkeled nem 6. Farkas ága 2. tábla: Ország (gúti); *Pálosfalvi Tamás*: Gutí Ország Mihály. In: Szürke eminenciások a magyar történelemben. Szerk. Szentpéteri József. Bp. 2003. 32–35.; Arch. 1458–1526. I. 80.

²⁵ MH 21103. Analógiája nem ismert.

²⁶ Irodalom: *Kubinyi A.*: Szécsi Dénes i. m. passim.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Balog nem 3. Szécsi 2. tábla: felsőlendvai ág.; Arch. 1301–1457. I. 61, 142, 229, 238, 508.

a Pozsonyban ülésező országgyűlés Hunyadi vezetésével küldöttséget menesztett Bécsbe, hogy tárgyalásokat folytasson V. László kiszabadításáról az osztrák rendekkel.²⁷ A szövetség 1452. március 5-én kötetet meg, melynek mementója egy különleges sokpecsétetes oklevél.²⁸

A pergamenből készült oklevél aljára négy sorban készítettek bevágásokat a pecsétet tartó pergamenzalagoknak. Ezekbe balról-jobbra és fentről-lefele sorszámozott pergamenzalagokra függesztették a pecsétet. A 25. számú pecsét az országtanács pecsétje. Ettől balra találhatóak a magyar országnagyok pecsétjei, közülük hat vörös és tizennyolc zöld viaszba nyomva. A 12. és 21. pecsétet elmosódása miatt nem lehet azonosítani. A 26. pecsét Cillei Frigyesé, a 27. Ulrich Eizingeré és a 28. pedig Cillei Ulriké.²⁹

A követség kifejezetten népes volt magyar részről. Ennek oka valóban az lehetett, hogy a pozsonyi tanácskozáson résztvevők jelentős hányada csatlakozott a követséghez.³⁰ Bár csupán három püspök pecsételt, egyértelműen az országos politikára, és a diplomáciára legnagyobb hatást gyakorlók közül mind jelen voltak: Szécsi Dénes esztergomi érsek, Vitéz János váradi püspök és Kálnói András pécsi püspök. Egyedül talán Gatalóci Mátyás veszprémi püspök távolléte lehet érdekes, aki azonban az országtanács működtetésével lehetett elfoglalva. Az ország kormányzója, a három bírói méltóság, az erdélyi vajda és a macsói bán képviselték a zászlósurakat. Elsősorban a nyugati országrészen birtokos előkelők, vagy a velük szoros rokoni kapcsolatban állók jelentek meg, ez alól kivétel Cudar Simon és homonnai Druget Bertalan és Tornai Szilveszter, akik viszont V. László személyes uralkodása idején váltak bárókká, vagy az északkeleti országrész meghatározó előkelőivé. Különösen értékes oklevél ez annak tekintetében, hogy számos csupán udvari tisztséget, vagy tisztséget egyáltalán nem viselő, de az arisztokráciához sorolható előkelő pecsételte meg, így pecsétjükéről és címerükről szerezhetünk tudomást. A következőkben az oklevél magyar vonatkozású, tehát első huszonöt pecsétjét ismertetjük.³¹

²⁷ *Bariska I.*: III. Frigyes i. m. 1187–89.; *Pálosfalvi T.*: A Hunyadiak kora i. m. 39.

²⁸ Haus-, Hof- und Staatsarchiv AUR 1452.III.5. MNL OL DF 287 198. Kiadása: *Katona István*: Historia critica regum Hungariae. Ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata. Ordine I–XLII. Pest 1779–1817. VI. Vol. XIII. 819–826. Itt szeretnék hálás köszönetet mondani Oross Andrásnak, a Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség levéltári delegátusának önzetlen segítségéért és munkájáért, nélküle nem jött volna létre ez a tanulmány.

²⁹ Az oklevél színes fotóját lásd: MH 21117–18.

³⁰ *Knauz N.*: Az országos tanács i. m. 108.

³¹ A pecsétetek rajzait és azonosítását Lővei Pál tette közzé. *Lővei Pál*: „...jelen levelünket ...szokott pecsétjeinkkel meg is erősítettük ...” – Sokpecsétetes oklevelek megpecsételési folyamata. In: „A feledés árja alól új földeket hódítok vissza”. Írások Tímár Árpád tiszteletére. Szerk. Bardoly István – Jurecskó László – Sümegi György. Bp. 2009. 109–117. 112–113.

1. Hunyadi János kormányzó pecsétje

A pecsétmezőben címerpajzsban faágacsán álló jobbra forduló holló, tőle balra félhold. Minusculás körirata: S iohannis de hunyad gubernatoris regni ungar. Mérete kb. 30 mm.³²

Hunyadi János (1409–†1456) feltehetően havasalföldi nemes család sarja. Pályafutását Ozorai Pipó és Újlaki Miklós kíséretében kezdte. Zsigmond udvarában 1433-tól udvari lovag volt, 1439-től szörényi bán, 1441-től erdélyi vajda. A hét főkapitány egyike, kormányzóvá választották 1446-ban, 1453-tól az ország főkapitánya. A törökverő: több sikeres hadjáratot vezetett a török ellen. Birtokszerzéseivel megalapozta fia, Mátyás számára a királyi hatalmat.³³

2. Szécsi Dénes esztergomi bíboros érsek primás gyűrűspecstje

A pecsétmezőben címerpajzsban kétféjú sas, mögötte kereszt, fölötte bíborosi kalap. Majuszkulás körirata: DIO.CARDINALIS.ARCHIEPI.STRIGO. Mérete kb. 15x18 mm.³⁴

3. Kálnói András pécsi püspök pecsétje

A kör alakú pecsétmezőben címerpajzs, benne közepén egyenlő szárú kereszt, sarkaiban három liliom, oldalán két hatágú csillag. A címerpajzsot növényi lánccolat (tövis) választják el a körirattól. A körirat minusculás, elmosódott, olvasata bizonytalan. Mérete kb. 20 mm.³⁵

Kálnói András (1413–†1455) a Bars megyében birtokos, nemes Kálnói család sarja. 1428-ban a császári káptalan kanonokja, majd 1441-től 1445-ig pécsi kispépost lett. 1440 és 1444 között a nagykancellária alkancellárjaként tevékenykedett feltehetően Ulászló királyt segítve. Pécsi püspöknek a káptalan választhatta meg, és 1445-ben nevezte ki a pápa. Az egyházmegyét 1455-ös haláláig vezette. Az 1450-es években több ízben feltűnt az országnagyok között, aktív szerepet vállalt a politikai döntésekben.³⁶

4. Vitéz János váradi püspök pecsétje

Nyolcszögletű vörös viasz gyűrűspecst, melynek közepén középen vágott címerpajzs látható. A pajzsban fent jobbra haladó oroszlán, lent liliom két csillagtól

³² MH 21119. Vö. *Bándi Zs.*: Mátyás-kori i. m. 76. MNL OL DL 14 344.

³³ *Teke Zsuzsa*: Hunyadi János és kora. Bp. 1980.; *Pálosfalvi Tamás*: Tettes vagy áldozat? Hunyadi László halála. *Századok* 46. (2015) 2. sz. 383–441.

³⁴ MH 21120. Analógiáját közli: *Hegedűs A.*: Megpecsételt i. m. 122.; *Novák Ádám*: Középkori magyar pecsétek Varsóból. *Történeti Tanulmányok Supplementum* 26. (2018) 1–100. Itt: 63.

³⁵ MH 21121. Analógiáját közli: *Novák Á.*: Főpapi pecsétek i. m. 86.

³⁶ *Fedeleš Tamás*: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). (Tanulmányok Pécs történetéből 17.) Pécs 2005. 391–392.

ővezve. A címerpajzs fölött püspöksüveg. Minuszkulás körirata Bándi Zsuzsana nyomán: s joh[a]nis epi[scopi] varad[iensi]. Mérete kb. 16x12 mm.³⁷

(Zrednai) Vitéz János (1408–†1472) szlavón nemesi családból származott, anyja révén a Hunyadiak rokona volt. A bécsi egyetemen tanult, 1433-tól kancelláriai jegyző, 1437-től 1453-ig kancelláriai protonotárius. 1440-ben a lengyel követség tagja, Ulászló támogatója. 1443-tól váradi prépost, 1445-től váradi püspök. Hunyadi támogatója, gyermekeinek nevelője, 1453-tól titkos kancellár. 1464-től fő és titkos kancellár, 1465-től esztergomi érsek. 1470-ben Mátyás ellen összeesküvést szót, amit levettek, így börtönbe került. 1472-ben Esztergomban hunyt el. Korának egyik jelentős humanistája, meghatározó diplomata.³⁸

5. *Döbrentei (Himfi) Tamás pannonhalmi apátsági kormányzó pecsétje*

Gyöngysorral keretelt nyolcszögletű vörös viasz gyűrűspecstét, melyben kerek talpú címerpajzsban jobbra lépő agancsos szarvas. Körirata nincs. Mérete kb. 12x10 mm.³⁹

Döbrentei/Debrentei (Himfi) Tamás, (1411–†1482) püspök, Himfi Benedek bolgár bán dédunokája, dunántúli birtokos család sarja. Zsigmond titkos kancelláriáján jegyző, majd Újlaki Miklós familiárisa lett testvérével egyetemben. 1430-tól veszprémi kanonok, majd 1440-től prépost. 1446-ban Újlaki támogatta az egri püspökség megszerzésében, de csak a pannonhalmi apátság kormányzója lett. 1455-ben zágrábi püspöknek nevezték ki, hivatalát azonban nem tudta betölteni. 1459-ben részt vett a Mátyás elleni összeesküvésben, s bár 1459-ben nyitrai püspöknek nevezték ki, hivatalát csak később foglalhatta el. 1467-ig a pannonhalmi, 1478-ig a cikádori, 1479-ig a szekszárdi apátságok (1460–1478) és szekszárdi (1475–1479) apátságok kommandátora.⁴⁰

6. *Garai László nádor pecsétje*

Kerek alakú, pecsétmezejét folytonos vonal határolja. Az ötször tekeredő koronás kígyót ábrázoló címerpajzsot angyal tartja. Minuszkulás körirata: S. ladislai de gara regni hungarie palatini. Mérete kb. 30 mm.⁴¹

³⁷ MH 21122. Analógiáját leírja: *Bándi Zs.*: Mátyás-kori i. m. 76.; MNL OL DL 15 698.

³⁸ *Fraknói Vilmos*: Vitéz János esztergomi érsek élete. Bp. 1879.; *Csapodiné Gárdonyi Klára*: Vitéz János neve. Turul 74. (1988) 25–29.; *Pálosfalvi Tamás*: Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdéséhez. Turul 86. (2013) 1–16.; Arch. 1301–1457. I. 77, 91.; Arch. 1458–1526. I. 27., 51., 68.

³⁹ MH 21123.

⁴⁰ *Kubinyi András*: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához). Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv 4. (1973) 3–44. 21–22.; *Karlinszky Balázs*: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543 – Három prépost portréjával. Turul 87. (2014) 93–103. 96.; Arch. 1458–1526. I. 44., 55.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Him rokonsága, 2. tábla: Himfi.

⁴¹ MH 21124. Analógiája: MNL OL DL 14 379. Vö. *Novák Ádám*: Levelek Budáról. Az országnagyok levelei a városoknak V. László halála után. In: *Miccae Mediaevalis III. Fialat*

7. *Pálóci László országbíró pecsétje*

Megegyezik a fentebb ismertetett 1447-es oklevélre erősített lenyomatával.⁴²

8. *Újlaki Miklós erdélyi vajda pecsétje*

Megegyezik a fentebb ismertetett 1447-es oklevélre erősített lenyomatával.⁴³

9. *Rozgonyi György pozsonyi ispán pecsétje*

Folytonos vonallal határolt pecsétmezejében címerpajzs, benne háromágú koronából kinövő hattyú. Címerpajzs fölött minuszkulás „g” (?). Körirata nincs. Mérete kb. 26 mm.⁴⁴

Rozgonyi György (1395–†1457) édesapja Zsigmond király egyik legnagyobb felfedezettje, Rozgonyi Simon országbíró volt. 1425-től 1450-ig részben testvére, István mellett pozsonyi ispán, közben hosszabb-rövidebb ideig Nyitra, Komárom, Máramaros, Szepes, Abaúj, Zemplén vármegyék ispánja. I. Ulászló támogatója, 1441-től 1446-ig országbíró, majd a hét főkapitány egyike. Unokaöccse, Sebestyén török fogságba kerülése, és a kiszabadítására fordított összegek miatt megcsappant családjának vagyona. Az oklevél ismét pozsonyi ispánként említi. Három lánya született, fiú örököse nem maradt.⁴⁵

10. *Perényi János tárnokmester pecsétje*

Kör alakú mezőben háromágú koronán álló, jobbra néző, családi címeralak. A mindkét oldalon folytonos vonalkerettel határolt, gótikus minuszkulás körirat: s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri tauarnicor(um). Mérete kb. 30 mm.⁴⁶

Perényi János (1406–†1458) egy a Zsigmond által felemelt bárói család sarja. Apja, Imre Zsigmond titkos kancellárja volt. Jelentős birtokokat örökölt az északkeleti országrészben. 1431-től asztalnokmester testvérével, Istvánnal együtt. 1438-tól tárnokmester, mely méltóságot kisebb megszakítással haláláig megtartotta. 1435-től több ízben zempléni ispán. A polgárháborúban V. László pártjára állt, később az országnagyok második vonalának egyik vezetője.⁴⁷

---

történészek dolgozatai a magyar középkorról és Európáról. Szerk. Gál Judit – Péterfi Bence – Vadas András – Kranzieritz Károly. Bp. 2013. 153–166. 165.

⁴² MH 21125.

⁴³ MH 21126.

⁴⁴ MH 21127.

⁴⁵ *Engel P.*: Zsigmond bárói i. m. 440–444.; *Pálosfalvi Tamás*: A Rozgonyiak és a polgárháború (1440–1444). Századok 137. (2003) 4. sz. 897–928.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Básztyel nem, 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága); Arch. 1301–1457. I. 10, 96, 142, 154, 161, 169, 198, 243.

⁴⁶ MH 21128. Analógiáját közli: *Novák Ádám*: A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig. Debrecen 2020. 235. 3D modelljét lásd a Sketchfab-en: <https://sketchfab.com/models/499eafebf21d4e30a95324264c777e65/embed>. Letöltés 2021. nov. 30.

⁴⁷ *Novák Á.*: A terebesi Perényi i. m. 87–190.

11. Kórógyi János macsói bán pecsétje

Gyöngysorral határolt pecsétmezőjében négyelt címerpajzs, melynek második és harmadik mezeje kiemelkedik. A pajzs mögül háromszög alakú sugarakban fényár tör elő. A pecsét szélét gyöngysor keretezi. Minuszkulás körirata: S. joh(...) de korgh bani machoins (...) Mérete kb. 25 mm.⁴⁸

Kórógyi János (1411–†1456) egy kelet-szlavóniai család sarja. Apja, Fülöp Konstanztban örökösödési szerződést kötött távoli rokonával, Castell grófjával. Ettől kezdve felvették a Castell grófja címet, és Zsigmondtól megkapták a vörös viasz használatának jogát. Garai László rokonaként a polgárháborúban Erzsébetet támogatta. 1440-ben országbíró volt rövid ideig, később 1447-től haláláig macsói bán, egyúttal Baranya, Pozsega és Orbász vármegye ispánja.⁴⁹

12. Azonosíthatatlan pecsét (Szécsi János?)

Zöld viaszba nyomott feltehetően kör alakú pecsét, mely elmosódott, részben kopott, azonosítása nehézkes. Az oklevél szövegében a tisztség nélküli magyar országnagyok között Szécsi Jánost említik, Lővei Pál is feltételesen az ő pecsétjével azonosította az elmosódott ábrát, talán a két, egymástól elhajló madárfejre utaló ábra okán.⁵⁰

Szécsi János (1403–1459) Dénes esztergomi érsek és Tamás komáromi ispán idősebb testvére. Erzsébet királyné asztalnokmestereként lépett elő 1438-ban, egyúttal vasi, zalai, majd borsodi ispán is lett. 1448-ban testvére halála után ő kapta meg a komáromi ispánságot, s vele együtt ismét Vas és Zala megye élére került. 1459-ben tagja volt a III. Friggyessel szövetkező főurak körének, ezt követően rövidesen elhunyt két lányt hagyva maga után.⁵¹

13. Rozgonyi Rénold székelyispán pecsétje

Zöld viaszba nyomott kör alakú pecsét, minuszkulás köriratát két oldalról folytonos vonal határolja. Középen kerek talpú címerpajzs, benne három ágú koronából nővő hattyú. Körirata (a címerpajzs jobb felső sarkától indítva) s * renoldus * de * ro(...) on *. Mérete kb. 30 mm.⁵²

Rozgonyi Rénold (1438–1472) a Básztyély nemzetség Rozgonyi ágának lezármazottja. Családja Zsigmond király alatt emelkedett fel. Apja, János a király

⁴⁸ MH 21129. Analógiájának töredéke: DL 81 190.

⁴⁹ Arch. 1301–1457. I. 10, 31, 105, 162, 165; *Neumann Tibor*: Találkozó Konstanztban (A Kórógyiak grófi címe). Turul 87. (2014) 3. sz. 104–108.

⁵⁰ MH 21130. A kétfejű koronás sas a Balog nemzetség címere, vö. Szécsi Dénes és Tamás fentebb ismertetett pecsétjeivel. *Lővei P.*: „...jelen levelünket” i. m. 112. Ép pecsétjét lásd MNL OL DL 103 587.; DL 44 669.

⁵¹ *Engel P.*: Genealógia i. m. Balog nem 3. Szécsi 2. tábla: felsőlendvai ág.; Arch. 1301–1457. I. 59, 120, 229, 237–238.; *Kubinyi András*: Szécsi Dénes esztergomi érsek – különös tekintettel Mátyás-kori politikai szerepére. In: *Lux Pannoniae. Esztergom az ezeréves kulturális metropolisz*. Esztergom 2001. 97–107.

⁵² MH 21131. Analógiája nem ismert.

fontos támasza volt, ispánként, főkincstartóként majd tárnokmesterként szolgált. Régnél kezdetben I. Ulászlót támogatta, 1441–42-ben honti és nógrádi ispán. Később Erzsébet oldalára állt és beházasodott a Garai családba. Hunyadi mellett harcolt rigómezőnél, 1449-től 1453-ig, majd 1455-ben is székelyispán volt. Mátyás alatt előbb székely ispán (1461–1463), majd tárnokmester (1470–1471). Élete végén belekeveredett a Vitéz-féle összeesküvésbe.⁵³

14. Homonnai Druget Bertalan pecsétje

A pecsétmező folytonos vonallal határolt, közepén címerpajzs, benne közepén egy sorban három kerek csat, fölötte négy, alatta három madár (seregély), a Druget család címere. Körirata nincs. Mérete kb. 25 mm.⁵⁴

Homonnai Druget Bertalan (1434–1466) a család homonnai ágából származott. A család első ismert őse, Fülöp Károly Róberttel érkezett magyar földre. Kezdetől támogatta uralkodóját, így csakhamar nádor, és teljhatalmú úr lett északkeleten, a család sikere azonban Károllyal együtt sárba szállt. Lajos és Zsigmond alatt is háttérbe szorultak, utóbbi ellen fel is lázadtak, így országos tisztséget nem töltöttek be, bár Ung és Zemplén megye meghatározó birtokosai. Apjának, Zsigmondnak testvére István 1440-től folyamatosan részt vett az országos politikában, vele közösen – s talán általa – lett Bertalan 1458-ban egy évre ungi ispán. Országos tisztséget azonban életében nem nyert. Ifj. Rozgonyi István leányát vette feleségül, két gyermeke ismert.⁵⁵

15. Szentgyörgyi és Bazini Imre pecsétje

Folytonos vonallal határolt pecsétmezőben kerek talpú címerpajzs, melynek 1/3-a kitört, a megmaradt részek is enyhén elmosódtak. A pajzs két oldalán apró díszítés, fölötte minuszkulás „i” vagy „l” betű. Az oklevél szövege (*intitulatio*) és Lővei Pál 2009-es közlése alapján azonosítható Szentgyörgyi és Bazini pecsétjeként. Az ismert lehetséges analógiákkal is hasonlóságot mutat. Mérete kb. 20 mm.⁵⁶

Szentgyörgyi és Bazini Imre (1429–1457) az Árpád-korig visszavezethető Hontpázmány nemzetségből származó Szentgyörgyi-ágba tartozó Szentgyörgyi és

⁵³ Engel P.: Zsigmond bárói i. m. 440–444.; Pálosfalvi T.: A Rozgonyiak i. m.; Arch. 1301–1457. I. 138, 158, 198.; Arch. 1458–1526. I. 105., 102.

⁵⁴ MH 21132. Homonnai István szinte megegyező pecsétjét közli: Novák Á.: Középkori magyar i. m. 86.

⁵⁵ Engel P.: A nemesi társadalom i. m. 42–50.; Zsoldos Attila: A Druget-tartomány története 1315–1342. (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések) Bp. 2017.; C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Bp. 2017. (a továbbiakban: Arch. 1458–1526. II.) 301.

⁵⁶ MH 21133. Vö. Lővei P.: „...jelen levelünket” i. m. 112. Lásd még: Körmendi Tamás: A Hontpázmány nemzetség címerváltozatai a középkorban. Levéltári Közlemények 82. (2011) 2. sz. 3–77. 60. Vö. Szentgyörgyi és Bazini (III.) György illetve Szentgyörgyi és Bazini (IV.) László pecsétjeivel: MNL OL DL 13 727.; 44 342. 44 874.

Bazini családból származott. A család nevét megtaláljuk Szentgyörgyi, Bazini illetve Gróf formában, illetve ezek variációjában is a szakirodalomban, ma a Szentgyörgyi és Bazini családnév az elfogadott. Az észak-nyugati országrészen birtokos család elsőként Imre nagyapjával, Györggyel és annak testvérével Miklóssal került be az arisztokrácia sorába. Mentalitásukra hatással volt Ausztria közelsége szívesen használták a német Graf címet, „rangjukat” a magyar királyságban azonban nem ismerték el. A „gróf” szót a kancellária csupán családnévként vette figyelembe, így szerepelhet Imre is „Grof de Bozyn” formában. A család velük két alágra szakadt, a nagyobb karriert az 1430–1440-es években Miklós leszármazottai futották be. A bazini alághoz tartozó Györgyi Péter fia Imréről keveset tudunk, csupán ebben az oklevélben tűnt fel megerősítőként. Felesége Rozgonyi György országbíró leánya, Ilona volt, talán apósa támogatása miatt volt jelen Bécsben.⁵⁷

16. Ónodi Cudar Simon pecsétje

Folytonos vonallal határolt pecsétmezőben kerek talpú pajzs, benne hatágú csatt, a Cudar család címere. A pajzs mellett két oldalt díszítés, fölötte „S” betű. Mérete kb. 17 mm.⁵⁸

Cudar Simon (1420–1465) a család ónodi ágának sarja. Az Anjouk alatt fényes pályát befutott nagybirtokos család részt vett a Zsigmond elleni felkelésben, így azt követően háttérbe szorultak. Jakab fia Simon az udvar tagja 1432-ben. Bárói tisztségre I. Ulászló alatt 1441-ben emelkedett pohárnokmesterként. Tisztségét 1444-ig, majd V. László hazatérte után 1453-tól 1456-ig töltötte be. Az 1440-es 1450-es években számos alkalommal tagja az országnagyoknak. Mátyás alatt 1458-tól 1462-ig ajtónállómester, 1459–60 között pedig a felső részek kapitánya.⁵⁹

17. Bátmonostori Töttös János pecsétje

A kör alakú pecsét mezejében enyhén balra dőlő címerpajzs. A pecsét közepe sérült, így csak feltételezhető, hogy a pajzs jobb felső sarkán sisak lehetett, felül balra néző kakas. A mező két oldalt sisaktakaró tölti ki. Két folytonos vonal között minuszkulás körirata: * S * iohannis * (...)os * de * batmonostor *. Mérete kb. 30 mm.⁶⁰

Bátmonostori Töttös János (1443–1452) a 14. században, az Anjouk szolgálatában felemelkedő Töttös család sarja volt, akiknek székhelye Bátmonostoron volt, amely később a nevük részévé vált. János apja, bátmonostori Töttös László 1426-tól

⁵⁷ Engel Pál – Lóvei Pál – Varga Livia: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről. Művészettörténeti Értesítő 30. (1981) 255–259. 258–259.; Körmendi T.: A Hontpázmány i. m. passim és leszármazási tábla: 77.; Engel P.: Genealógia i. m. Hontpázmány nem 9. Szentgyörgyi-ág.; A család másik alága kapcsán lásd Csermelyi József: Az óvári uradalom a Szentgyörgyi és Bazini grófok korában (1441–1521). Mosonmagyaróvár 2019.

⁵⁸ MH 21134. Analógiája nem ismert.

⁵⁹ Arch. 1301–1457. I. 45, 505, 515.; Engel P.: Genealógia i. m. Cudar (bócsi, ónodi).; Arch. 1458–1526. I. 105, 108, 110.

⁶⁰ MH 21135. Analógiája nem ismert.

Zsigmond király udvarának tagja volt, 1439 és 1457 között több ízben betöltötte a kincstartói tiszteletet, 1440-ben királynéi tárnokmester volt, 1452-ben rövid ideig pohárnokmester. Kétszer nősült, Dombai Fruzsinaival kötött második házasságából született János. Neve csupán birtokügyekben fordul elő. Az 1452-es oklevél nem említi nevét, csupán pecsétjét találjuk rajta. A pecsét körirata kizárja, hogy a báróságot betöltő apjái legyen a pecsét.⁶¹

18. *Necpáli László pecsétje*

A sérült pecsétfészkekben fennmaradt pecsét ábrája helyenként elmosódott, ugyanakkor véleményünk szerint megegyezik a Szentpéteri Imre által közölt 1447-es pecséttel, így jól rekonstruálható. A négykaréjos mezőben jobbra dőlő kerek talpú pajzsban kettőskereszt, felső sarkán sisak, a sisakdíszben két, egymással szemben ábrázolt növény madáralak. A karéj fennmaradó részeit sisaktakaró tölti ki. Az 1447-es pecsét leírása nyomán a minuszkulás körirata: + S ladislai – d necpal. Mérete kb. 25 mm.⁶²

Necpáli László (1421–1456) a Heves megyéből Turóc megyébe költöző 13. századi ősoktól (Maconka-fiak) eredő, Necpálon berendezkedő család leszármazottja. A család birtokai zömében Turóc megyében, illetve a szomszédos megyékben terültek el. György mester négy fia közül a legnagyobb karriert László futotta be. Trencsén megye ispánja volt 1434–1437 között, illetve több királynéi vár várnagya (Beszterce, Dobronya, Óvár, Sztrecsény). 1444-ben és 1447-ben biztosan részt vett az országgyűlésen. Két lánya született, Cecília és Zsófia, akiket szentmiklósi Pongrác Istvánhoz és Korbáviai Gergelyhez sikerült hozzáadnia.⁶³

19. *Tornai (Berencsi) Szilveszter ajtónállómester pecsétje*

Sérült pecsétfészkekben négykaréjos pecsétmező. Alul álló címerpajzs, benne lilioszoros koronából növény, jobbra néző, fején ugyancsak lilioszoros koronát viselő oroszlán. A pajzs fölött lovagsisak, a sisakdíszben a címerábra ismétlődik, a karéj több részét a sisaktakaró tölti ki. Körirata minuszkulás, melyet a karéj alul és felül megtör: ·S ·silv(...) – (...) rench ·.⁶⁴

Tornai (Berencsi) Szilveszter (1439–1460) Berencsi „Sáfár” István fia, egy északkeleti nemes család tagjaként nőhetett fel. Apja 1386-ban került be a királyi udvarba, mint udvari ifjú, később királyi sáfár, és 1411-ben győri és komáromi is-

⁶¹ *Kelényi Borbála*: Három Várdai-feleség végrendelete a késő középkorból. In: *Micae Mediaevalis II. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. Péterfi Bence – Vadas András – Mikó Gábor – Jakab Péter. Bp. 2012. 159–176. 162. Vö. uo. jegyzetek.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Töttös (bátmonostori).; Arch. 1301–1457. I. 504. Engel Pál tévesen Töttös Lászlót vette fel a megpecsételők közé lásd uo. 513. Vö. *Lővei P.*: „... jelen levelünket” i. m. 112.

⁶² MH 21136. Analógiája: *Szentpétery I.*: Hédervári Imre i. m. 164.

⁶³ Arch. 1301–1457. I. 214, 280, 304, 387, 437, 521. *Engel P.*: Genealógia i. m. Necpáli.

⁶⁴ MH 21137. Analógia: Archív mesta Košic, Collectio Schwartzbachiana No. 279. (1456, MNL OL DF 270 319.). A címer leírását vö. *Lővei Pál*: A tornai római katolikus templom középkori sírkövei. Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 59. (2017) 135–144.

pán is lett, de nem emelkedett tovább a ranglétrán. 1436-ban iktatták be Torna uradalmába, innen ered családnevük is. Halála után fia lett a tornai ispán 1440–1457 között, később 1451–1452-ben ajtónállómester volt. Felesége Csaholyi Zsuzsanna lett. Több gyermekük is született: Benedek, János, István, Erzsébet, Zsófia és Hedvig. Szilveszter rendszeres résztvevője volt az országgyűléseknek, s részt vett a Felső-Részeken garázdálkodó huszita zsoldosok megfékezésében.⁶⁵

20. Alsólendvai Bánfi Pál pecsétje

Gyöngykörrel határolt pecsétmezője sérült, több helyen hiányos. A mezőben kerek talpú pajzs nyomai láthatóak, a címerábra nem azonosítható. A pajzs fölött minusz-kulás „p” betű. Mérete kb. 28 mm.⁶⁶

Alsólendvai Bánfi Pál (1416–1471) a 12. századig visszavezethető Hahót nemzetség leszármazottjaként, és István mester, királynéi udvari lovag fiaként született. Birtokaik Lendva (Alsólendva) központtal Zala megyében terültek el. Felesége, Stibor Katalin lévén királyi engedéllyel megörökölte a trencsényi Bolondóc várát. Pál bárói méltóságot először 1437 és 1438 között lovászmesterként töltött be, majd 1438 és 1439 között ajtónállómester volt. I. Ulászlótól pénzverési jogot kapott 1444-ig a nagyobb országgyűléseken rendszeresen részt vett. V. László személyes uralkodása idején előbb ismét lovászmester lett 1453-tól 1455-ig és egyúttal zalai ispán 1453-ban, majd 1456 és 1458 között ajtónállómester volt.⁶⁷

21. Azonosíthatatlan pecsét (szentmiklósi Pongrác István?)

Zöld viaszba nyomott feltehetően kör alakú pecsét, mely elmosódott, azonosítása nehézkes. Az oklevél szövegében szereplő, de pecséttel nem azonosított magyar országnagy Szécsi Jánoson kívül szentmiklósi Pongrác István. Az elmosódott pecsétmezőben egy döntött pajzs körvonalai fedezhetőek fel, amelyben hasonló címermotívum lehetett, mint amilyenek szentmiklósi „Liptói” András 1435-ös pecsétjén láthatóak (levágott kéz és láb?). Mérete kb. 25 mm.⁶⁸

Szentmiklósi Pongrác István (1448–1479) bizonyos Bogomér rokonságához tartozó szentmiklósi család Szentmiklósi Pongrác Miklós négy ismert fia közül volt az egyik. Hírhedtebb, és a forrásokban gyakran előkerülő testvére Pongrác volt, aki az 1440-es és 1450-es években a Északnyugat-Magyarországon tevékenykedett,

⁶⁵ *Lóvei P.*: A tornai i. m. 138–139.; *Pozsgai Péter*: A földbirtoklás változásai és a kismemesség Torna megyében (15–19. század). A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 46. (2007) 159–195. 164.; *Németh Péter*: A tokaji uradalom kialakulása. Századok 139. (2005) 429–447. 439. 56. jegyz.; Arch. 1301–1457. I. 50, 133, 141, 209, 488, 525.

⁶⁶ MH 21138. Analógiája nem ismert. Eltérő lenyomat: MNL OL DL 80 871.

⁶⁷ *Pohl Artur*: Az alsólendvai Bánfi család pénzverése a 15. században. Numizmatikai Közönlöny 70–71. (1971–72) 71–73.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Hahót nem 1–3. tábla.; Arch. 1301–1457. I. 42, 47, 51, 238, 514.; Arch. 1458–1526. I. 108.

⁶⁸ MH 21129. Analógiája nem ismert, sajnos István testvérének, Pongrácnak Giskrával kötött 1449-es békeszerződésén éppen Pongrác pecsétje nem maradt fenn. Körmöcbánya város levéltára: Körmöcbánya város tanácsa: Oklevelek és levelek I. 26. 1. Nr. 15. (MNL OL DF 250 001.) András pecsétjét l. MNL OL DL 44 029.

mint Hunyadi János szövetségese, V. László király támogatói, többek között Giskra ellen, feltehetően István is részt vett ezekben a harcokban. 1454-ben Hunyadi János kérésére V. László birtokadományban részesítette, később Komorowszki Péter lipthói ispánnal állt birtokaiért perben. Bárói, vagy ispáni tisztséget nem töltött be. Első felesége Necpáli László leánya, Cecília volt, akitől egy lánya született.⁶⁹

22. Kanizsai Imre pecsétje

Gyöngykörrel határolt pecsétmezőben kerek talpú pajzs, benne jobbra forduló, szárnyas sasláb. Körirata nincs, mérete kb. 18 mm.⁷⁰

Kanizsai Imre (1428–1465) nagyapja Miklós tárnokmester, apja János soproni ispán volt, családjának birtokai Nyugat-Magyarországon terültek el. 1442 és 1443 között vasi ispán, majd 1458-ban Vas, Veszprém, Sopron és Zala megye kapitánya volt, ezt követően nem töltött be sem bárói, sem ispáni tisztséget. Alsólendvai Bánfi Pál testvérének, Istvánnak Dorottya nevű leányát vette feleségül, csupán Miklós nevű fia ismert.⁷¹

23. Kanizsai Miklós (és László) pecsétje

Az oklevélben Miklós és László együtt került említésre, feltehetően együtt pecsételtek, amire a család történetében korábban is volt példa, az irodalom alapján azonban Miklós pecsétjét azonosíthatjuk. Folytonos vonallal határolt pecsétmezőben háromszögpajzs, benne jobbra forduló, szárnyas sasláb, a pajzs mellett kétoldalt egy-egy leveles ág, a pajzs fölött minuszkulás „n” betű. Mérete kb. 15 mm.⁷²

Kanizsai Miklós (1431–1469) és László (1431–1477) Kanizsai László soproni ispán fiai, Imrével másodfokú rokonok. Két testvérnek Mátyás trónra lépése után indult be igazán karrierje, kettejük közül is inkább Lászlónak, aki 1458-ban lovászmester, 1459 és 1461 között erdélyi vajda, majd 1464 és 1468 között ismét lovászmester volt. Emellett vasi (1458–1461, 1462–1464, 1476–1477), zalai (1458–1469) és soproni ispán (1460–1462) is volt. Miklóst együtt említették Lászlóval erdélyi vajdaként, valamint zalai (1458–1469), vasi (1459–1463) és soproni ispán (1460–1462) is volt.⁷³

⁶⁹ *Majláth Béla*: Liptómegyei törzsökös családok 1526. évig. Turul 8. (1890) 97–111.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Bogomér rokonsága 2. tábla: Szentmiklósi, Pongrác, Pottornyai.

⁷⁰ MH 21140. Közli: *Körmendi Tamás*: Az Osl nemzetség címerváltozatai a középkorban. Turul 83. (2010) 3–24. 22. (3.7.2.). Analógiáját lásd Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron város (Diplomatarium) Nr. 3532. (DF 204 875.)

⁷¹ *Reiszig Ede*: A Kanizsaiak a XV. században. Turul 55. (1941) 22–31. 72–81.; *Engel P.*: Genealógia i. m. Osl nem, 5. tábla: Kanizsai.; Arch. 1301–1457. I. 229, 519.

⁷² MH 21141. Közli: *Körmendi T.*: Az Osl nemzetség i. m. 23. (3.10.1.). Analógiája: MNL OL 49 404. Kanizsai Imre és Kanizsai Miklós Korábbi közös pecsételésére l. *Novák Á.*: Középkori magyar i. m. 46.

⁷³ Arch. 1458–1526. I. 84, 117–118.; Arch. 1458–1526. II. 231, 327–329, 352.

24. *Guti Ország János pecsétje*

Zöld viaszba nyomott nyolcszögletű pecsét, melynek közepén kerek talpú pajzs, benne három ék. Minuszkulás körirata feltehetően a pajzs jobb felső sarkánál „S” betűvel indul, melyet egy rozetta követ. A körirat többi részének olvasata bizonytalan. Mérete kb. 15x17 mm.⁷⁴

Guti Ország János (1417–1457) a Gutkeled nemzetség Farkas családjának gúti ágának sarja volt, testvére a Mátyás alatt hosszú évekig nádorságot viselő Mihály volt. Elsőként alicusként 1427-ben említették. 1433-tól 1438-ig zarándi ispán, egyúttal 1437-ben aradi és csongrádi ispán, 1436 és 1437 között a kunok bírója volt. Rövid ideig, 1443 és 1444 között I. Ulászló király tárnokmestere, 1454 és 1457 között pedig a székelyek ispánja volt. Második feleségétől, Szeri Pósafi Erzsébettől született Ilona nevű leánya, feltehetően már apja halála után Giskrához ment feleségül.⁷⁵

25. *Az országtanács pecsétje*

A kerek kockahálós, körökkel díszített mustrás pecsétmezőben a hármashalmon kettőskereszt áll. A kereszt karjainak végei kifelé hajlanak. Minusculás körirata: sigillum universitatis regni hungarie. Mérete kb. 30 mm. I. Ulászló király (1440–1444) várnai halálát követően a királyi hatalom átmeneti hiányát pótolva országgyűlésen határozták el az országnagyok (főpapok, bárók, nemesek és előkelők) egészének akaratát szimbolizáló pecsét elkészítését. A pecsét használatát az 1445. május 7-i dekrétum 15. cikkelye rendelte el az igazságszolgáltatás folyamatosságának biztosítására. A törvény szövege a Magyarország pecsétjének mondja. 1452-ig maradt használatban.⁷⁶

V. László „könyvespolca”

Természetesen nem mondható el, hogy III. Frigyes fiaként szerette volna Lászlót, de neveltetéséről nem feledkezett meg. Tanítóját a bécsi humanista értelmiség köréből választotta Kaspar Wendel és Johannes Tröster személyében, akik később Eneas Silvio Piccolomini unokaöccsének, Francesco Todeschini-Piccolomininek is nevelői lettek. Piccolomini Wendel kérésére írta meg 1450-ben *Tractatus de liberorum educatione* c. munkáját, mely V. László neveltetési útmutatójának is tekinthető.⁷⁷ V. László neveltetéséhez kéziratos kódexek is köthetőek, melyek egy része széles kör-

⁷⁴ MH 21142. Analógiája nem ismert. Eltérő lenyomata: Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie, Zbior Dok. Perg. Nr. 5575. 32. és Nr. 5581. 26.

⁷⁵ *Engel P.*: Genealógia i. m. Gútkeled nem, 6. Farkas ága, 2. tábla: Ország (gúti); Arch. 1301–1457. I. 40, 98, 125, 148, 240.; Tárnokmesterségére vö. *Novák Á.*: A terebesi Perényi i. m. 140–141.

⁷⁶ MH 21143.; *Szentpétery I.*: Hédervári Imre i. m. 154–155.

⁷⁷ *Szilágyi Emőke Rita*: Vitéz János mecénatúrája. Johannes Tröster és az 1450-es évek. PhD doktori értekezés, Bp. ELTE BTK, 2013. 26, 37, 38.

ben ismert, mások kevésbé hozzáférhetőek. Az alábbiakban ezeket vesszük sorra, s képpel is közöljük a fontosabb foliókat.

A fiatal László király számára készítettetett könyveket Hoffmann Edit vette először lajstromba 1929-ben.⁷⁸ Véleménye szerint az Österreichische Nationalbibliothek Cod. Lat. 496. számon őrzött kézirat – amely Dietrich von Nieheim *Viridarium imperatorum et regum Romanorum* c. munkáját foglalja magába⁷⁹ – 1441-ben Mariazellben készült, és birtokosa a gyermek V. László lehetett.⁸⁰ Hoffmann előtt 1411-re datálták a kéziratot, majd a későbbi kutatás más készítettőt tartott inkább valószínűnek.⁸¹ A pergamenre készült 92 fólíót magába foglaló kódex első lapján (1r. Kép 1.), a szöveg alatt látható a római királyi (arany alapon ábrázolt fekete egyfejű sas) Csehország (vörös alapon jobbra ágaskodó kétfarkú koronás oroszlán), Magyarország (hétszer vágott vörös-ezüst pajzs), Morvaország (kék alapon vörös-ezüst sakkozott, egyfejű koronás sas) és Ausztria (vörös alapon ezüst pólya) címere. A kézirat és a címerek tüzetes elemzése alapján a 1956-os kiadók azt feltételezik, hogy Albert római királynak készülhetett a kötet, de idő közben elhunyt, és az 1440-ben megválasztott III. Frigyes vehette át a római királyi címerrel díszített kötetet.⁸² Eme érvelés biztos lábakon áll, így el kell vetnünk, hogy V. László számára készült a kötet.⁸³

Abban azonban már a szakirodalom is megegyezik, hogy az Österreichische Nationalbibliothek Cod. Lat. 23*. számon nyilvántartott kézirat címlapjának (1r. Kép 2.) első iniciáléjában a fiatal V. Lászlót festették meg, amint egy Szent Péter és Szent Pál⁸⁴ szobrával díszített oltár előtt, imazsámolyon térdel. A képen az oltár mellett egy papi ruhát és egy kardot viselő alak látható, mint az egyházi és világi rend szimbóluma. A kötet Aelius Donatus *De octo partibus orationis* c. szónoklattannal, latin grammatikával foglalkozó munkáját tartalmazza. 1445–46

⁷⁸ Hoffmann Edit: Régi magyar bibliofilek. Bp. 1929. 53–56.

⁷⁹ Kiadása: Historisch-politische Schriften des Dietrich von Nieheim. Teil 1. Viridarium imperatorum et regum Romanorum. Bearb.: Alphons Lhotsky – Karl Pivec. (Monumenta Germaniae Historica, Staatsschriften des späteren Mittelalters 5/1.) Stuttgart 1956.

⁸⁰ Hoffmann E.: Régi magyar i. m. 54.

⁸¹ Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. I. Fönmaradt kötetek: 1. A–J. (A MTAK közleményei 23.) Bp. 1988. 46–47.

⁸² Lhotsky, A. – Pivec, K.: Historisch-politische i. m. IX–XII. Vizsgálatuk alapján a kézírás a 32. fóliónál megtörik, s hónapokkal később fejezheték csak be.

⁸³ A kézirat vonatkozó fólíóját, az azon szereplő szöveget és Dézsi Lajos fordítását a Szilágyi Sándor által szerkesztett Magyar Nemzet Történetének III. kötete közölte 1895-ben a 612–613 oldalak között. Képét l. MH 25003.

⁸⁴ Az 1985–86-ban az OSZK-ban megrendezett kiállítás katalógusában a kézirat ismertetője Szent Kálmánt azonosította az oltáron álló alakkal. Kódexek a középkori Magyarországon. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp. Budavári Palota, 1985. nov. 12. – 1986. febr. 28. Kiáll. rend. Vizkelety András. Bev.: Székely György. Bp. 1985. 129. A melki apátságban eltemetett, s ott nagy tiszteletnek örvendő szent ábrázolása azonban nem egyeztethető össze a kardot tartó alakkal, attribútuma sokkal inkább a vándorbot és az akasztókötel. Vö. Kerny Terézia: Szent Kálmán és Könyves Kálmán kultuszáról. Ars Hungarica 29. (2001) 1. sz. 9–32. 13. A kard egyértelműen Szent Pál általános attribútuma, különösen Szent Péter oldalán.

körül készült az osztrák Melk bencés apátságában. A másoló egy Niederaltaichból származó Simon nevű bencés barát volt, s a kódex az apátság ajándékként került a gyermek király tulajdonába.⁸⁵ Az iniciálé alatt látható V. László három országának négy címere: a magyar vágások, a morva sas, a cseh oroszlán, és középen az osztrák pólya. A címlap alján, balról a harmadik sisak forgója feltehetően a magyar címer színeiben köszön vissza. A 4r folión (Kép 3.) pedig az „S” kezdőbetű iniciáléjában tűnik fel ismét a magyar címer.⁸⁶

A gyermek király neveltetésének szerves része volt a keresztényi élet elsajátítása, melynek elválaszthatatlan részét képezte a napi imádság. A melki apátság másolóműhelyében készült a gyermek V. Lászlónak ajánlott imakönyv, mely a *Diurnale Ladislai regis* címet viseli. A mindössze 8 cm x 11,5 cm, 203 írott fólióból álló kötet készítője egy bizonyos *Johannes ab Ulma* nevű szerzetes volt, munkája az előzőekhez képest kevésbé művészi. A címlapon (6v. Kép 4.) a trónuson ülő Madonna lábai előtt imára kulcsolt kézzel térdepel az ifjú király, a trónus alsó és felső sarkaiban országának címerei láthatóak. Az óramutató járásával megegyezően haladva a jobb felső sarokban erősen elmosódva, alig kivehetően látható a cseh oroszlán, majd a morva sas, az osztrák pólya és végül a magyar vágások. A szöveghez kapcsolódó iniciálékon kívül a margóra mókás állatalakokat és számos, feltehetően fiktív címet festettek meg. A 93r fólión (Kép 5.) ismételtelen az imádkozó V. László látható. Véltetően az 1440-es 1450-es évek fordulóján készülhetett.⁸⁷ A kódex a csehországi Tepla premontrei kolostor könyvtárába került 1663-ban, ma a Cseh Nemzeti Könyvtárban őrzik Teplá MS.c.87. szám alatt.⁸⁸

Egyértelműen az uralkodásra való felkészítést szolgálta az a latin-német-cseh szótár, melyet a Bibliotheca Apostolica Vaticanában őriznek a Cod. Palat. Lat. 1787. szám alatt. A kötet szerzője Johannes Holubarz volt, akit a szakirodalom V. László nevelőjeként ismer, a kötet másolója pedig Venceslaus de Elefant lehetett, aki a korabeli osztrák miniatúrák stílusában készítette a kötetet, ezért valószínű, hogy ez is egy osztrák műhelyben öltött testet.⁸⁹ Eme kötet esetében is megfestették V. Lászlót.

⁸⁵ *Hoffmann E.*: Régi magyar i. m. 54–55. *Csapodi Cs. – Csapodiné Gárdonyi K.*: Bibliotheca Hungarica I. i. m. 34., 33. sz.

⁸⁶ A címlapot közölték a Szilágyi Sándor által szerkesztette *Magyar Nemzet Történetének* IV. kötetében 1895-ben a 76–77. oldalak között. A képeket l. MH 25001–02.

⁸⁷ *Hoffmann E.*: Régi magyar i. m. 55.; *Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára*: Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. II. Fönnmaradt kötetek: 2. K–Z. (A MTAK közleményei 31.) Bp. 1993. 222. 2714. sz. Részletes leírás és további irodalom: *František Hoffman*: Soupis rukopisů knihovny kláštera premonstrátů Teplá. Prága 1999. 436–439. 580. sz.

⁸⁸ Online megtekinthető: <http://www.manuscriptorium.com/cs> letöltés: 2021. ápr. 23.

⁸⁹ *Hoffmann E.*: Régi magyar i. m. 55–56.; *Csapodi Cs. – Csapodiné Gárdonyi K.*: Bibliotheca Hungarica II. i. m. 188. 2560. sz. Részletes vizsgálata: *Alois Haidinger*: Das Ladislausvokabular Rom, BAV, Pal. Lat. 1787. Kodikologische beschreibung. In: Oskar Pausch. Imperator – Kaiser – Csesars. Die dreisprachigen Vokabulare für Ladislaus Postumus und Maximilian I. Denkschriften der philosophisch-historischen Klasse, Band 321, Veröffentlichungen (IV) zum Schrift- und Buchwesen des Mittelalters, Band 3). Bécs 2004.

A címlapon (3v. Kép 6.) az indadízítéssel telerótt kék háttér előtt, aranyhímzéssel díszített zöld emelvényen, kék párnán balra fordulva ül a király, fején koronát, kezében országalmát és jogart tart, vállán aranykapocs fogja össze az aranyhímzések vörös palástját. A kép keretének jobb felső sarkától kezdve az óramutató járásának megfelelően látható Csehország, Luxemburg (ezüsttel és kékkel vágott mező előtt jobbra lépő koronás oroszán) Morvaország, Ausztria és Magyarország címere. A 67 fólióból álló munka első részében (4r–51r) a latin szavak szerint abc rendbe szedve találhatóak meg a fontosabb kifejezések – oldalanként húsz –, a második részben (51v–63v) pedig ezek tematizálva jelennek meg (pl. család, színek, stb.) A latin szavak kezdőbetűje felváltva vörössel és kékkel szedve szerepel, a német és cseh kezdőbetűk pedig arany színezést kaptak.⁹⁰ Oskar Pausch véleménye szerint Holubař Cillei utasítására a király csehországi tartózkodása idején lehetett oktatója és testőre, így a kötet feltehetően röviden László gyámság alól való felszabadulását követően, 1452/53 körül készülhetett.⁹¹

Összegzés

A fenti dolgozattal elsősorban egy ismeretrendezés és forrásközlés volt célunk, s nem új összefüggések vizsgálata. Kutatócsoportunk forráskiadó munkáival és online forrásadatbázisával arra törekedett, hogy a magyar vonatkozású, külföldön őrzött történeti kútfőket közzé tegyék, s így mások számára is kutathatóvá váljanak. Nem volt rejtett célunk az sem, hogy egy középkortörténeti, művelődéstörténeti kiállításához kapcsolódó képi anyagot gyűjtsünk össze. Emellett terveink között szerepel, hogy V. László életére vonatkozóan listázzuk valamennyi sokpecsétes oklevelet, s rajtuk keresztül összegyűjtsük annak a magyar elitnek pecsétanyagát, és rövid életrajzi adatait, akik ebben az időszakban meghatározó, vagy éppen csak epizód szerepet tölthettek be a magyar politikatörténetben. Ezek közül többet már sikerült részletesen publikálnunk, elsősorban az 1440-es évekből. A fentebb ismertetett 1452-es oklevél azonban különlegesnek tekinthető, hiszen a sokszor szereplő országnagyok mellett olyanok pecsétjeit is megtaláljuk, akik csak egy ilyen, nagyobb számú küldöttségben kaphatnak szót, holott egyes országrészek megkerülhetetlen családjainak tagjai. A pecsétek eddig rajzban voltak ismeretesek a szélesebb közönség előtt, most a digitális adatbázisunk segítségével bárki kutathatja. Bízunk benne, hamarosan a Diplomatikai Fényképgyűjtényt közzétevő adatbázisban is megtekinthetőek lesznek más, Bécsben őrzött oklevélhez hasonlóan.

15–25. Kutatócsoportunk érdeklődése, hogy a kötet felfedezéséről 1903-ban írtak először a Magyar Könyvszemlében. V. László király kódexe a vatikáni könyvtárban. Új folyam 11. (1903) 1. sz. 93.

⁹⁰ Online megtekinthető: <https://digi.vatlib.it/mss/detail/Pal.lat.1787> letöltés: 2021. ápr. 23.

⁹¹ Oskar Pausch: Johannes Holubarz, informator serenissimi principis. In: Pausch, O.: Imperator – Kaiser – Csesars i. m. 37–42. A képet l. MH 29001.